

Het graf van Neferteti

Door Janko Duinker

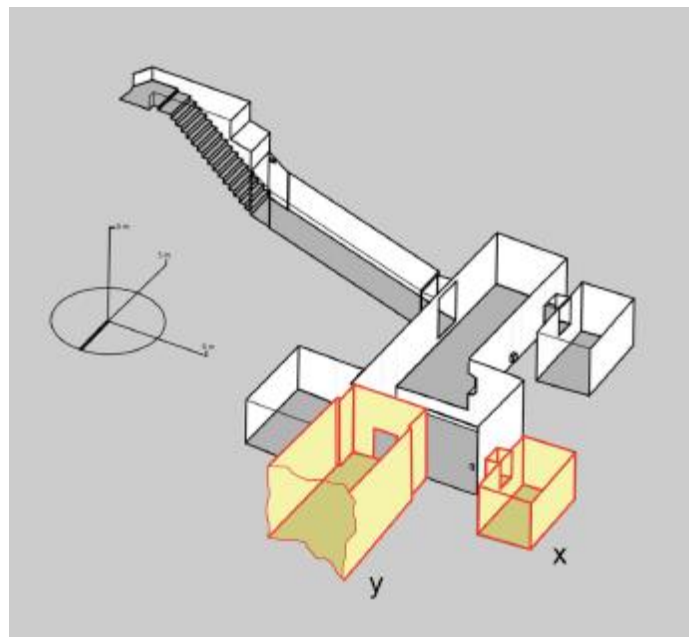
De egyptologie heeft de afgelopen twee weken in het teken gestaan van Neferteti. Alweer Neferteti? Ja, want dr. Nicolas Reeves heeft een spectaculaire nieuwe theorie opgeworpen met betrekking tot haar begrafenis. Hoewel veel fragmenten van haar sarcofaag uit de Royal Tombs uit Amarna afkomstig zijn, wordt er al sinds lange tijd gespeculeerd over haar laatste rustplaats. Reeves denkt dat hij deze wellicht heeft gevonden, en niet in de meest logische plaats: het graf van Toetanchamon (KV 62).

Omdat het nieuws er boordevol mee heeft gestaan leek het wel aardig om nu eens samen te vatten wat Reeves eigenlijk allemaal voor theorieën opwerpt in zijn artikel, wat voor parallellen hij eigenlijk aanhaalt, en hoe plausibel dit allemaal nu werkelijk is. De [BBC](#), De [Volkskrant](#) (met een kort interview met Jaap van Dijk), en zelfs de [New Yorker](#) (om er maar een willekeurige paar te noemen) hebben het er allemaal over. Maar waarom Reeves nu werkelijk denkt dat Neferteti hier begraven ligt wordt eigenlijk niet helemaal duidelijk. Het [originele artikel](#) van de egyptoloog uit Arizona is ondertussen wel meer dan 75.000 keer bekeken op de website Academia.org, maar wie dit van kافت tot kافت heeft gelezen, en begrepen, blijft dan de vraag.

Het basis argument loopt als volgt: Het graf van Toetanchamon is in de afgelopen jaren gescand door een [Spaanse missie](#) om een [replica te maken](#). Dit vanwege het feit dat de vele toeristen niet goed zijn voor het klimaat in het graf. Door de adem en de lichaamstemperatuur en vochtigheid van de vele mensen worden de muurschilderingen aangetast. Om deze replica te maken hebben, heeft stichting Factum Arte bijzonder [hoge resolutie foto's](#) en scans gemaakt van het graf van Toetanchamon. Dit is een interessante gadget voor egyptologen en kunsthistorici want je kunt namelijk bijzonder gedetailleerd kijken naar de schilderingen van het graf. Dichterbij zou je live nooit kunnen komen.

Bij een aantal van deze scans van de muren trof Reeves anomalieën aan in het pleisterwerk. Structuren die, als je er met rode stift een lijn overheen zet, misschien wel een doorgang zouden kunnen zijn naar een andere ruimte. Een ruimte die in dit geval nog niet ontdekt is en die wellicht een andere begrafenis zou kunnen bevatten. Deze deuren zouden in de west en in de noord muur zitten van de sarcofaagkamer (Kamer J) van graf 62 (zie figuur 1 in rood).

Op de [hoge resolutie foto's](#) van Factum Arte kunnen we inderdaad zien dat er bij beide muren iets aan de hand is. Er lijken wel lijnen te lopen op plaatsen die deuren zouden kunnen zijn. Nu kun je wat mij betreft in elke hoge resolutie foto een hele hoop aantreffen als je maar lang genoeg kijkt. Echter, zeker in de westmuur, zijn twee parallelle lijnen wel erg goed zichtbaar (Reeves's figuur 6, aangeduid met nummers 2 en 4). Tot zover gaat het helemaal goed. Hoewel we niet precies weten hoe groot deze

Figuur 1 De plattegrond van het graf ©Theban Mapping Project, met in het rood de toevoeging van Reeves.

ruimtes kunnen zijn (en of het wel ruimtes zijn, of simpelweg uitgehakte deuren die nergens naartoe leiden), zou de nieuwe situatie van het graf van Toetanchamon zoals in figuur 1 kunnen zijn.

Reeves lijkt echter iets te graag te willen. Hij wil zo graag aantonen dat deze ruimtes er zijn, en dat het waarschijnlijk is dat Neferteti hier begraven ligt, dat hij zijn toevlucht neemt naar lastige parallellen, moeizame argumenten, en zichzelf in de loop van zijn artikel zelfs een keer tegenspreekt. Hier volgen de argumenten op een rij.

De foto's

Het lijkt duidelijk te zijn dat er iets is. Wat dat iets is, is verre van duidelijk, maar de foto's die Reeves publiceert, en die je zelf op [internet](#) kunt bekijken, suggereren dat er een structuur is onder het pleister. Daarnaast zijn nog enkele scheuren te zien in de foto's die verdacht goed samengaan met de deurstructuren. Al met al lijkt het dus goed mogelijk dat zich hier iets bevindt.

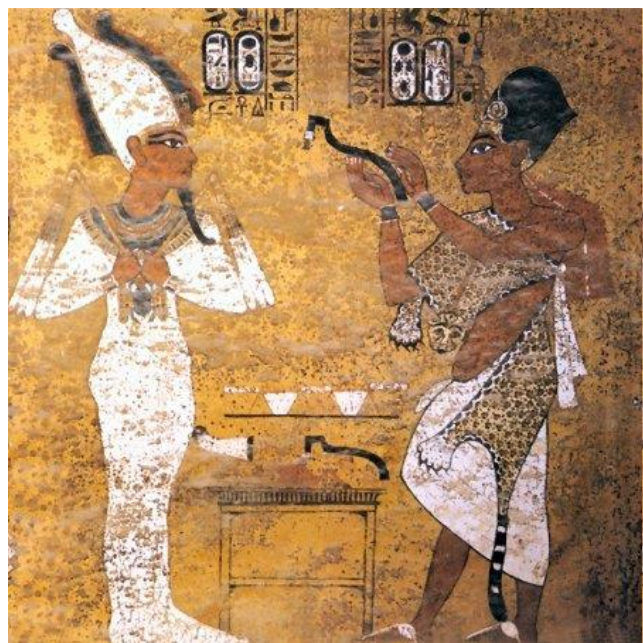
De missende kamers

In het graf van Toetanchamon lijkt nog iets raars te zijn. Los van het feit dat de grafgiften er redelijk arbitrair in waren gedeponerd en het graf aan de kleine kant is, is de architectuur van de laatste rustplaats van Toetanchamon ook nog eens atypisch. Om de sarcofaagkamer zijn namelijk maar twee kamers gesitueerd voor de grafgiften. Dit is vreemd, zo merkt Reeves op, want in (min of meer) contemporaine graven van bijvoorbeeld [Amenhotep II](#) zijn er vier kamers naast de grafkamer (op 2, 4, 8 en 10 uur). Dit klopt voor Amenhotep II zeker, echter als we kijken naar de graven van [Amenhotep III](#) en [Horemheb](#) tekent zich een ander plaatje af. Reeves ondervangt de eerste anomalie door te stellen dat deze is vergroot na de graflegging. Voor Horemheb heeft hij echter geen verklaring en deze farao zit qua tijd beduidend dichterbij.

Los van dit probleem haalt Reeves bij het bespreken van de noordmuur een andere parallel aan die niet te verenigen valt met dit bovenstaande idee. De layout van het graf van Toetanchamon wordt vergeleken met de 'corridor-tomb' van Hatshepsut als zij nog de vrouw is van Thoetmoses II (graf WA D). Dit is op zich niet problematisch, maar je kunt als auteur niet zomaar willekeurige delen van een graf koppelen aan historische parallellen en daar vervolgens conclusies uit trekken. Het graf van Hatshepsut heeft namelijk geen vier bij-kamers naast de grafkamer, maar wel een knik naar rechts na de trap.

Het Getty project

De [Getty Conservation Institute](#) heeft als doel om visuele kunsten te conserveren. Toetanchamon hoort daarbij. Van 2009 tot 2014 zijn zij bezig geweest met het conserveren en onderzoeken van de

Figuur 2 Eye opent de mond van Toetanchamon.

muurschilderingen van het graf van de beroemdste koning van Egypte. Reeves gebruikt deze resultaten omdat er in de verftechnieken en het gebruik van materialen een aantal afwijkingen zitten die goed aansluiten bij zijn hypothesen. Dit klopt zeker, en op de goede foto's kun je ook zeker zien

dat de figuren van Toetanchamon, maar ook Eye, er atypisch uitzien voor deze farao's. De reden volgens Reeves, is dat Eye eerst Toetanchamon was, en Toetanchamon eerst Neferteti (m.a.w. in de originele afbeelding zou Toetanchamon Neferteti's mond openen).

Aan het einde van de rit zou het natuurlijk helemaal niet zo heel bijzonder zijn als het graf van Toetanchamon voor Neferteti bedoeld was. Immers, zoals Reeves zelf ook opmerkt in zijn artikel, ongeveer 80% van de graf inventaris van Toetanchamon was ook voor haar bedoeld. Dit is bijvoorbeeld heel goed te zien in cartouches die op de schrijnen van Toetanchamon zijn gemaakt (zie bijvoorbeeld [dit artikel](#) van Marc Gabolde, of iets ouder, maar nog steeds goed, [deze](#) van James Allen). Echter, als hij gelijk heeft en ze ligt er ook nog werkelijk in, dan zal dit de ontdekking van de 21ste eeuw zijn.